

Війна – Україна. Реальність чи концептуальна метафора?

Оксана Добош

Кафедра прикладної лінгвістики, Національний університет «Львівська політехніка», вул. С. Бандери, 12, Львів, 79013, УКРАЇНА, E-mail: oksana.dobosh@yandex.ua

The article is devoted to the semantic peculiarities of the linguistic military conceptual metaphors implementation and to the study of the sources of conceptualization.

Ключові слова: воєнна підмова, концептуальна метафора, семантика, лексика, публіцистика.

Предметом статті є особливості функціонування воєнних концептуальних метафор.

Виклад основного матеріалу

Дж. Лакофф і М. Джонсон стверджують, що метафора пронизує все наше повсякденне життя і проявляється не тільки в мові, але і в мисленні, і в дії. Теорія концептуальної метафори Дж. Лакоффа досліджує метафору як індивідуально-динамічний феномен, під яким розуміємо осмислення одного концепту за рахунок перенесення певного комплексу знань у тематично інший текст. Отже, метафорична модель пов'язує дві поняттєві сфери, одна з яких є добре структурованою – це сфера-джерело функціонування метафоричних номінацій, а інша – сфера-мета, яка потребує категоризації, пояснення, концептуалізації [5].

Укомунікативній діяльності метафора є важливим засобом впливу на інтелект, почуття і волю адресата. Зважаючи на це, метафори активно використовуються в газетній публіцистиці, розширюючи інформаційні рамки повідомлення за допомогою асоціацій, що викликаються переносним вживанням слова і беруть участь у найважливіших функціях публіцистики – переконання та емоційного впливу [1].

Воєнна сфера, здавалося б, повинна бути бідною на метафори, однак зібраний матеріал засвідчує протилежне. Воєнна підмова, підкорюючись законам еволюційного розвитку, активно поповнює свій словниковий склад шляхом семантичної деривації, в процесі якої відбуваються зміни значення вихідних лексичних одиниць [3]. І очевидним є той факт, що провідну роль в семантичних змінах відіграє механізм метафоризації. У військовій підмові виокремлюються метафори, пов'язані з різними соціально-символічними вимірами дискурсу війни. Вони створюють метафоричні образи війни і реалій, пов'язаних з нею.

Як правило, сучасні лінгвісти, які досліджують концепт ВІЙНИ, беруть за основу відоме всім інтернет-видання Дж. Лакоффа "Метафора та війна, ще раз про них". Саме в цій праці Дж. Лакофф аналізує Першу війну в Затоці у 1990 році. З-поміж серій метафор найчастіше використовуються метафоричні моделі: ВІЙНА – ЦЕ ПОЛІТИКА і ВІЙНА – ЦЕ ЗЛОЧИН. Вони походять від метафори німецького генерала Карла Клаузевіца, який писав: "ВІЙНА – ЦЕ БІЗНЕС І ОДНОЧАСНО ПОЛІТИКА, ЩО ВТІЛЮЄТЬСЯ ІНШИМИ ЗАСОБАМИ. Для націй є природно дбати про власні інтереси і, коли це необхідно, застосовувати військову силу, щоб відстоювати їх. Клаузевіц інтерпретував війну з точки зору співвідношення "витрат" і "прибутків". У

Вступ

Публіцистична метафора – це своєрідне вживання певного слова, переосмисленого на основі образно-асоціативної подібності, яке виникає в результаті суб'єктивного враження, відчуття, емоційного сприйняття. Це, з одного боку, відображення реального світу та об'єктивного знання про нього, закріпленого в мові, а з іншого – спосіб створення індивідуального, образного світу журналіста [8]. У сучасній когнітивній лінгвістиці авторами статей цього напрямку є М. Джонсон, Дж. Лакофф, М. Тернер, Ж. Фуконьє, Н. Арутюнова, А. Баранов, М.Д. Бессарабова, Д. В. Василенко, І. В. Кононова, О. Кубрякова, А.П. Чудінов та ін. Про залежність метафоричних моделей від національної свідомості написано досить багато, але вітчизняній лінгвістиці бракує теоретичних та практичних праць, спрямованих на дослідження саме воєнних метафор, враховуючи їх когнітивні і лінгвістичні аспекти. Отож, наукова новизна даної статі полягає у висвітленні сучасного стану основних положень лінгвістичної теорії воєнної концептуальної метафори. Вперше проведено комплексний аналіз воєнних концептуальних метафор в англійській газетній публіцистиці, присвяченій висвітленню подій в Україні з січня 2014 до лютого 2015 року.

Матеріалом для дослідження слугувало близько 300 словосполучень з метафоричним значенням, відібраних з політичних статей наступних англійських видань: The Telegraph, The Morning Star, The New York Times, The Economist, The Guardian, The Daily News, The Washington Post, The Post.

Мета цієї праці – здійснити семантичний аналіз англійських аналітичних статей про воєнні події в Україні за період з січня 2014 до лютого 2015 року. У зв'язку з цим, слід виконати наступні завдання:

розглянути функціонально-стилістичні особливості газетної публіцистики;

провести комплексний аналіз воєнної метафори у газетних текстах;

визначити особливості вживання воєнних метафор у мові газет.

Об'єктом статті виступають найтипівіші воєнні концептуальні метафори сучасного політичного масмедійного дискурсу, які використовуються для висвітлення подій в Україні з січня 2014 до лютого 2015 року.

кожної країни є політичні цілі і війна може найкращим чином допомогти їх досягнути. Політичний "прибуток" повинен бути на одній чаші терезів, а допустимі "витрати" на іншій. Коли військові витрати перевищують політичні прибутки, війна повинна зупинитись. Тут в імплікованому вигляді присутня метафора ПОЛІТИКА –ЦЕ БІЗНЕС, відповідно до якої ефективне політичне керування розглядається як ефективне бізнес-керування [2].

Отже, беручи до уваги вищезгадані твердження, а також проаналізувавши чимало політичних статей про війну в Україні, можна виокремити номінативне поле концепту "ВІЙНА", яке містить такі метафоричні моделі:

1) війна – це бізнес(war is business):economic undertones; the balance of losses of both conflicting sides; at the last count; minimize collateral damage; to achieve political goals at minimal price; significant amount of military equipment; to pay a considerably higher price in both men and equipment; costly; drive Kyiv to bargaining table; geopolitical calculus of V. Putin; collecting fatality data; suffering heavy losses; P. Poroshenko said :”If Russia wants to wait until Europe and the world has Ukrainian fatigue, it is miscalculation”(The Telegraph); the unrest in Ukraine was manufactured by Russia (The Globe and Mail, July 18 2014); human Rights Watch has catalogued the import of Putin’s trademark tactics of abusing activists and harassing journalists (The Guardian , Nov 2014); separatists were on the back foot amid heavy fighting, suffering heavy losses (The Telegraph);”There will be costs for any military foray in Ukraine”, Mr. Obama told the Russian Government (The Washington Post).

Оскільки, політика – це бізнес,то війна стає інструментом максимізації політичних прибутків і мінімізації затрат[2]. Поняття "економічної вартості" (economic value) війни важко назвати метафоричним, коли мова йде про можливі втрати (losses) в міжнародній торгівлі, або коли розглядається питання фінансування армії,забезпечуючи її амуніцією,паливом і різною провізією. Але коли військові і цивільне населення зазнають поранень і втрат, саме тоді ми бачимо застосування метафори WAR IS BUSINESS. Цим пояснюється метафоричне розуміння ціни людського життя (the cost of human life). Незважаючи на те, чи співрозмовники є прихильниками, чи противниками війни, вони обидва використовуватимуть концептуальну метафору БІЗНЕСУ(BUSINESS) для того, щоб завуальювати різницю між ціною життя (the cost of life) і ціною обладнання(the cost of equipment), так ніби немає ніякої відмінності між поняттями "втрата життя" (the loss of life) і "втрата грошей"(the loss of money). Таке вживання метафори стирає границю між метафоричним і буквальним, що веде до узагальнення і можливого спотворення значення слова до нескінченності. Якщо ж ми розглянемо той факт, що політика будується і провадиться в основному за допомогою слів,то розмитість ,

нерозбірливість,завуальованість політичних промов може привести до непорозумінь і конфліктів[7].

2) війна – це театр,вистава,шоу(war is theatre , play, show):to juggle a war; an incredible act of aggression; backstage; the theatre of war; honourable solution of the conflict; to play a role; Ukrainian drama; this is how one of the acts of this play ends. We don’t know yet if this play will turn out to be a grotesque show or bloody drama of an as yet unknown title (BBC News); the USA orchestrated attacks on ethnic Russians in Ukraine (The Guardian, May 2014); the Reuters correspondent counted six bodies at the scene of a strike (The Telegraph);a prelude to a farce : prearranged ballots for Kremlin-backed breakaway regions (Kyiv Post, 23 Dec. 2014); Russian officials and news organizations promote stories that depict Washington as "puppet masters" of a "fascist junta" (The Guardian ,May 2014); Mr.Yatsenyuk commented the tragedy in Volnovakha :” Russian terrorists again committed a horrible act against humanity”(The Telegraph);”...a completely well-off and stable country” could be transformed into "an arena of the most intense armed conflict" in a matter of months or even days(The Post); his advisers have told Western counterparts that Putin long ago has grew tired of being made to feel like a second-class citizen on the world stage (The New York Times); there is always the risk that whatever Putin’s endgame , bad actors on the local scene now have ideas of their own (The New York Times); this is a military show of muscles reflecting tensions with the West over Ukraine (The Economist).

Вищенаведені приклади метафор фокусують нашу увагу на аспектах війни, які роблять її видовищним шоу,але лише для тих глядачів, котрі можуть спокійно дивитись його на відстані. Так чи інакше, подані метафоричні моделі використовуються з іронічним підтекстом для того ,щоб через перехід від розважаючого аспекту сфери-джерела до, пов’язаної зі смертю, сфери-мети продемонструвати видовище, яке стає кривавою драмою [3]. І власне кажучи, цей результат досягається завдяки активному залученню ЗМІ. Журналісти часто намагаються приховати справжню картину війни, використовуючи метафори шоу. Як наслідок, кожен актор в політично-критичних системах продукує енергію конфлікту, активну силу, яка спричиняє зміну статусу кво і,таким чином, створює критичну ситуацію. У нашій міжнародній системі, цю енергію генерують різні мотивації, цінності і можливості певних неординарних акторів, незалежно від того, чи це є уряди, політичні та релігійні організації, або приватні особи. Такі актори намагаються змінити статус кво мирними або насильницькими методами, і будь-який один курс спричиняє катаклізову перебудову [10].

3) війна – це спорт, гра, змагання (war is sport, game, contest):chances of success; to play va banque; protracting the game on both fronts; military move; war contest; war conflict; ping-pong war; a race between hope and fear; who is playing the marbles now? (The New York Times , 20 Dec.2014);Mr. Poroshenko has been ramping up the war footing, which is flexing muscles to

gain a stronger position(The Economist); in Ukraine, Russia plays a weighted word game(The New York Times,16 April 2014);” Our approach as the U.S. is not to see this as some chessboard in which we are in competition with Russia”, said B. Obama (The Post);President Obama used a baseball metaphor to describe his foreign policy choices in Ukraine: ”You hit singles, you [hit] doubles and occasionally, you may be able to hit some home runs(www.washingtonexaminer.com) ;Putin, like Hitler, is a bully and one heck of a good poker player (The Morning Star).

Сфера – джерело ГРА(GAME) також фігурує у Клаузевицькому трактуванні війни. Він порівнював ведення війни з грою в карти, наголошуючи на тому, що в обох царинах важливими є не тільки вміння і наявність активів (козирів чи добре озброєної і вишколеної армії),але й успіху для того, щоб здобути перемогу [2]. Уже давно підмічено,що ми усвідомлюємо війну як змагання,гру на кшталт футболу, боксу, шахматів . Це метафора, в якій існує очевидний переможець і переможений, а також наведені точні межі закінчення гри. Ця метафора надає велике значення стратегії, командній роботі, підготовці , глядачам на світовій арені, слави перемозі і ганьбі поразці [7]. Спортивні метафори створюють враження гри, позбавляють ситуацію серйозності. Наведені словосполучення роблять інформацію емоційно забарвленою, внаслідок чого вона легше сприймається реципієнтом як зрозумілий і знайомий варіант , як би болісно це інколи не звучало.

4) війна – це злочин, сила, насильство(war is crime, force, rape): violation of neutrality; violation of international law; twin blow of Western sanctions; recapture the Crimea; to throw terrorists to their knees; to throw back; painful blow; remove tension; resistance; the strengthening of the sovereignty, clashes ;the final blow to hope; blood bucket challenge; collateral damage;... in Ukrainian crisis , US businesses face tit-a-tat response to sanctions (The New York Times ,27Jan 2015); President Obama stated that the sanctions are aimed at forcing Putin ”to walk the walk and talk the talk ” (www.washingtonexaminer.com); Ukrainian army punched the Russian army in the teeth. (The New York Times); ”Russians has damaged but not defeated Ukrainians ”, said P. Poroshenko (The Economist);...to drown Ukrainians in their own blood (The Economist);Putin knows he is in bare knuckle fight (The Morning Star); Mr. Poroshenko blamed the rebels and pledged to smash them in the teeth (The Morning Star); ...the terrorists plan to claw back more territory (The Morning Star).

Також підвищення руйнівності і точності зброї зберегли класичні рамки тлумачення війни за допомогою метафори СИЛИ(FORCE).

Використання даних метафор підкреслює несамовиту лютисть війни, відсутність будь-яких правил, законів, моралі. Для досягнення цілі всі засоби і методи підійдуть: і кулаки, і кігті, і зуби.

Існує низка наукових праць, в яких нам намагаються пояснити різні моделі війни в історичному дискурсі. У 1972 р. Дж. Девід Сінгер і його команда помітили певну регулярність у стрибках глобального насильства протягом 150-річного періоду . Спостерігається доволі точна періодичність з доміантою вищої точки приблизно в 20 років , так само як і пік початку воєн припадає на березень і квітень [10].

5) війна – це природна сила(war is a natural force):aggravation of the conflict; hot phase; air raid waves; freeze the conflict; fighting flared up; turn the tide on the battlefield; the flames of conflict; when the fire was at full blaze; war climate; wave of victories; the tide of war;... the announcement was an earthquake to them; a sudden unpredictable Russian meltdown is not in U.S .interests (The Guardian, May 2014); ”The tide of war in Ukraine is receding”, announced B. Obama (The Economist); the President introduced decree to impose three waves of army call-ups (The Morning Star); Mr. Obama blamed Moscow for the bloody civil war engulfing eastern Ukraine (The Morning Star);...the importance of the Ukrainian government to satisfy the needs of both the Western and Eastern Ukraine to avoid a ”frozen conflict ” (The Independent).

Активізація сфери-джерела ПРИРОДНА СИЛА підкреслює інтенсивність,брутальність війни , а інколи й неможливість її уникнути. Людина почувається немічною перед руйнівною силою певних природних явищ, до яких деякі ЗМІ відносять війну і всі її наслідки. Лихоліття, злидні і навіть смерть здаються неминучими і некерованими. Це приводить до того, що в людини, так би мовити, опускаються руки і вона просто пливе за течією. Вона могола б діяти, чинити опір, перемагати! Але хто вона така, щоб протистояти всепоглинаючій морській хвилі, всепожираючому полум’ю чи всемогутньому землетрусу?!

Дуже важко перемогти там , де ти не бачиш ні шляху до перемоги , ні ворога, якого треба здолати. Адже, зазвичай, початок воєнних дій зображається так, ніби приховується наявність людського3фактору і нівелюється відповідальність тих людей, які розпочали їх. Тоді постає риторичне запитання : чи не могли б ми досягти кращих результатів за більш низьку ціну, якщо б були гнучкішими, дрейфуючи між островами порядку в глобальному морі політичного хаосу ? [10]

6) війна – це геометрія(war is Geometry):erase all dividing lines; dividing line for pulling back; the demarcation line; touchline; defense line; point of resistance ;the scale of conflict; concrete action is possible when we understand the scope and the scale of the problem (The Economist); Putin promised a ”vertical power” to his own country (The Morning Star);”This will require somebody to walk a very fine line”, Dr. Person stressed (The Economist); the negotiated time for cease-fire met its deadline. (The Independent)

Геометрична метафора дозволяє уявити інформацію в доступній формі. Вона створює

платформу для постійної взаємодії між адресатом і адресантом повідомлення, апелює до емоцій адресата. Добре відомі форми та ознаки геометричних фігур і понять являють собою інформаційно-емкісний інструмент концептуалізації. За допомогою цієї метафори досягається ефект кращої перцепції інформації реципієнтом. Вдало дібраний метафоричний вираз підсилює важливість та значення тієї чи іншої проблеми, сприяє її детальному та скрупульозному вивченню[4].

Процес "геометризації" війни – пов'язаний з малюванням тактичних карт, де світ в масштабному зображенні це всього лиш жменька геометричних символів. Такий принцип зменшення прирівнює солдатів до ліній і точок на карті, маскуючи факт, що це ,насправді, люди, поранені чи вбиті на тих точках і лініях.

7) війна – це хвороба, смерть (war is illness, death): war fever; surgical strike; skin the front; the ultimate sacrifice; operation-liberation, to eradicate such cancer as terrorism. Дані метафори вказують на інтенсивність і певну неконтрольованість подій.

8) війна – це мир (war is peace) :friendly fire; peace offensive; peace-keeping force; peaceful nuclear device-bomb; pacification of the enemy-bombing; defense-attack; neck-breaking peace ; polite army.

ВИСНОВКИ

Прагматичний потенціал метафор свідомо використовується у політичному дискурсі для переконцептуалізації картини світу адресата. Цей підхід може бути названий " метафори визначають свідомість "[5]. Метафора дає змогу певним чином передбачати розвиток політичних, військових подій, нашоухнути читача на потрібну думку. Такий спосіб " доопрацювання " інформації є особливо ефективним, бо читач начебто доходить висновку самостійно. Аналіз різноманітних контекстів використання воєнних метафор свідчить про те, що вони відіграють роль як конструктивного, так і деструктивного компоненту дискурсу[3]. Проаналізовані статті дають підстави вважати, що метафоричний вислів передає більше інформації порівняно з буквальним і водночас акцентує увагу на найсуттєвіших, з погляду суб'єкта мовлення, ознаках реалій. Виходячи зі структурного аналізу воєнних метафор, можна зробити висновок, що особливу експресивність, точність, виразність газетним статтям надають розгорнуті метафори, в яких метафоричний образ реалізується в декількох словосполученнях чи реченнях. Проте, якими б метафорами не оперували англійські ЗМІ, називаючи реальні події в Україні " кризою "(Ukrainian crisis)," гібридною війною "(Hybrid war)," холодною війною" (Cold war), воєнні дії тривають і насправді, а не метафорично, забирають життя безліч невинних людей.

Література

1. Бессарабова М. Д. Метафора і образність газетно-публіцистичної мови / Поетика публіцистики / під

ред. Г. Я. Солганика .- Москва, 1990 .- С. 21-341. 2. Будаев Э. В., Чудинов А. П. Современная политическая лингвистика.- Екатеринбург. 2006. – С. 59-71

3. Василенко Д. В. Військова лексика англійської мови ХХ – початку ХХІ століття / Дмитро Володимирович Василенко. – Горлівка: Вид-во ГДППМ, 2009. – 220 с.

4. Кононова И. В. Метафора как когнитивный инструмент / И. В. Кононова // Поиск молодых. – Уссурийск, 1998. – С. 45–56.

5. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон // Теория метафоры : сборник / пер. с англ., франц., нем., исп. яз. – М. : Прогресс, 1990. – С. 387–415.

6. Лакофф Дж. Когнитивная семантика / Дж. Лакофф // Язык и интеллект. – Сб. / Пер. с англ. и нем. – М.: Прогресс, 1995. – С. 143 – 185.

7. Лешан Л. Если завтра война? Психология войны / Лоуренс Лешан. – М.: Астрель-АСТ, 2004. – 142 с.

8. Сербенська О. А. Мова газети і мовотворчість журналіста в аспекті соціально-культурного розвитку суспільства. — К., 1992.

9. Чудинов А. П. Метафорическая мозаика в современной политической коммуникации: [монография] / А. П. Чудинов. – Екатеринбург, 2003. – 248 с.

10. Mann S.R. Chaos Theory in Strategic Thought // Parameters. Vol. XXII. Autumn, 1992.

Посилання:

<http://www.bbc.com/news/world-europe-30901753>

<http://www.theguardian.com/commentisfree/2014/mar/18/ukraine-vladimir-putin>.

<http://www.nytimes.com/2014/12/28>

<http://www.cbc.ca/m/touch/news/story>

<http://www.wsj.com/news/article>

<http://www.theglobeandmail.com>

<http://ru.journal-neo.org/2013/06/04/indirect-action-and-soft-power-strategies-in-geopolitical-conflicts-part-2/>